

SİYASİ PARTİLERDE ADAY BELİRLEME YÖNTEMLERİNİN PARTİ İÇİ DEMOKRASİDEKİ ROLÜ VE TÜRK SİYASİ PARTİLER KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİ

Enes ERSÖZ*

Özet

Siyasi partiler hukuku kapsamında parti içi demokrasi kavramı büyük önem arz eder. Parti içi demokrasi de kendi içerisinde birtakım konu başlıklarına ayrılır. Siyasi partilerde aday belirleme yöntemleri, parti içi demokrasinin sağlanması bakımından bu konu başlıklarından birisidir. Bugün, iki hükümet sistemi uygulamada ön plana çıkmaktadır: Parlamenter hükümet sistemi ve başkanlık hükümet sistemi. Aday belirleme yöntemlerini anlamak adına hükümet sistemleri üzerinden yapılan bir inceleme, dünya üzerindeki birçok uygulama adına fikir verecektir. Bu bağlamda bu iki hükümet sisteminin de saf haliyle uygulandığı iki temel ülke vardır: İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri.

Bu çalışmada ABD ve İngiltere örnekleri incelenip, Türkiye uygulaması da göz önünde bulundurularak Siyasi Partiler Kanunu kapsamında aday belirleme yöntemleri bakımından değişiklik önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler, Aday Belirleme Yöntemleri, Parti İçi Demokrasi, Parlamenter Hükümet Sistemi, Başkanlık Hükümet Sistemi

THE ROLE OF POLITICAL PARTIES' METHODS ON SELECTING CANDIDATES AND A PROPOSAL FOR THE CODE OF TURKISH POLITICAL PARTIES

Abstract

The concept of inner-party democracy is of great importance for the law governing the activities of political parties. The concept is also divided into several topics. Methods of selecting candidates within political parties constitute one of these topics. Today two government systems are of particular importance as to the implementation of these methods: parliamentary government system, presidential government system. A review of government systems in order to understand the methods of nominating candidates would provide an insight into the applications of these methods across the world. Accordingly there are two countries in which these governmental systems are implemented: the United Kingdom and the United States.

Having examined the experience in the UK and the US governmental systems in relation with that in Turkey this study seeks to develop proposals of candidate selection methods for the code of Turkish political parties.

Keywords: Political Parties, Candidate Selection Methods, Party Democracy, Parliamentary Government System, Presidential Government System.

GİRİŞ

İnsanoğlunun tarih boyunca sürdürdüğü iktidar mücadeleleri, hizipleşmeleri de zorunlu kılmıştır. Siyasi anlamda iktidarı ele geçirmek

---

[*] Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, eersoz@konya.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4911-2604

maksadıyla bir lider ve elitler grubunun varlığı insanlık tarihi kadar eskidir denilebilir. Ancak modern anlamda siyasal partilerin var oluşu modern demokrasinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kadim çağlardan bu yana dünya üzerinde yaşayan insan sayısındaki artış, doğrudan demokrasinin uygulanmasını imkânsız hale getirmiştir. Doğrudan demokrasinin uygulanmasının modern demokrasilerde mümkün olmaması, temsili demokrasinin gelişim göstermesini sağlamıştır. Bu anlamda temsili demokrasinin bir aracı olan siyasal partilerin; 1850'lerin ABD'si dışında neredeyse hiçbir ülkede varlığından söz edilemez².

19.yüzyılda temsili demokrasi ve hükümet sisteminin gelişmeye başlaması Avrupa'da bugünkü anlamda siyasal partilerin doğmasına ortam hazırlamıştır³.

Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri bağlamında siyasal partilerin tarihi İkinci Meşrutiyet'e dayanır. Hatta Cumhuriyet dönemi partilerin kökenleri bile Meşrutiyet dönemlerinde bulunabilir. Dolayısıyla I. Meşrutiyet döneminde Mebusan'da yer alan farklılıklar partileşmemişlerse de İkinci Meşrutiyet, klasik bir partiler demokrasisi örneği olarak görülebilir. Bu açıdan Anayasa Hukuku tarihimiz bakımından partilerin tarihinin Cumhuriyet'le değil; İkinci Meşrutiyet'le paralel görülmesi gerekir.

Cumhuriyet öncesi dönemde Kurtuluş Savaşı esnasında kurulan ilk Büyük Millet Meclisinde, birinci ve ikinci grup şeklinde iki kitle bulunuyordu. Daha sonra ikinci meclisin açılmasıyla Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki birinci grup iktidarı ele geçirmiş ve 1923 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası adıyla partileşmiştir. Meclis dışındaki diğer grup ise Kazım Karabekir önderliğinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ismiyle partileşmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası cumhuriyet devriminin hızlı bir biçimde gerçekleşmesini savunmuş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ise devrimin ve toplumsal değişimin zorla değil sürece yayılması yoluyla gerçekleşmesini savunmuştur.⁴ Ancak sonraki süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldıktan sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi de başarısız olmuş, tek parti dönemi 1946 yılı seçimlerine kadar devam etmiştir.

Temsili demokrasilerde seçim, vatandaşların yönetim politikalarını yönlendirmesinin yegâne yoludur.⁵ Temsili demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi de seçimlerin demokratik olmasına bağlıdır. Demokratik bir seçimden söz edebilmek için siyasal partilerin serbestçe örgütlenerek görüşlerini dile getirebildikleri, farklı görüşlerin herhangi bir yaptırımla karşılaşmadığı, bu farklı görüşlerin serbestçe rekabet ettiği bir ortamın varlığı aranır.⁶

Temsili demokrasinin gelişimi, seçmenle temsilci arasındaki vekâlet ilişkisini ve bu ilişkinin hukuki zemininin hangi esaslara dayanacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Kamu Hukuku bağlamında vekâlet, seçmenle temsilci arasındaki hukuki bağı ifade eder.⁷ Siyasal temsilde vekâlet, emredici veya temsili olarak iki şekilde tecelli edebilir. Emredici vekâlette temsilci yalnızca

---

[2] KÖYBAŞI, Zafer. (2006). *Türkiye'de Siyasal Partilerin Aday Tespiti*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. s. 19.

[3] KÖYBAŞI, s. 19.

[4] EREN, Abdurrahman. (2016). *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İÜHF Yayınları, İstanbul, s. 78.

[5] ALTIPARMAK, Cüneyt. (2008). *Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri*, 76.Sayı, *TBB Dergisi*, s. 356.

[6] TEZİÇ, Erdoğan. (2017). *Anayasa Hukuku*, 21.bs., Beta Yay., İstanbul, s. 300.

[7] ARASLI, Oya. (1972). *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, AÜHF Yayınları, Ankara, s. 12.

kendisine oy veren seçmenlerin vekili konumundadır. Bu tip vekâlette temsilci, temsil edilenlerin emir ve talimatları dışında herhangi bir siyasi uygulama ortaya koyamaz. Temsili vekâlette ise temsilciye talimat verilme imkânı yoktur. Bu vekâlet tipi, liberal demokrasinin gelişmesiyle ortaya çıkan bir tipoloji olup bu vekâlet tipinde temsilci yönetime ilişkin konularda kendisi karar verir.⁸

Seçmen-temsilci ilişkisi emredici vekâlette, yönetime ilişkin konularda ne şekilde hareket edeceğinin sınırları belli ve temsilciye bırakılan hareket alanı daha kısıtlı iken; süreç içerisinde liberal demokrasi anlayışının da güç kazanmasıyla birlikte temsili vekâlette, bu hareket alanının temsilci lehine genişletildiği gözlenmektedir.

Bize göre bu durum da yukarıda belirttiğimiz doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğinin güçleşmesinin dolaylı bir neticesidir. Çünkü insan popülasyonundaki artış, temsilci ile seçmen arasındaki iletişimin güçleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu da doğal olarak her konuda seçmenin fikrini alma imkânı olmayan temsilcinin, hareket alanının genişletilmesi şeklinde modern demokratik hayata yansımıştır.

Temsilcinin seçmen emir ve talimatları noktasında serbestleşmesi başka bir otoritenin güçlenmesine sebebiyet vermiştir ve bu otorite siyasi parti ve lider grubu ya da bir başka deyişle merkezileşme⁹ şeklinde nitelenebilir.¹⁰ Temsilcilerin ferdi olarak belirledikleri politikalar, yerini parti lider grubunun belirlediği politikalara bırakmıştır. İnsan popülasyonundaki artış, politika yürütüm faaliyetinin ferdi temsilcilerden çıkıp daha kapsamlı yapılarca yürütülmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bu yapılar da siyasi partiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasi partiler, siyasetin vazgeçilmez unsurları haline geldikçe temsilcilerin ferdi olarak ortaya koyduğu politikalar güç kaybetmiş, parti görüşleri ve parti politikaları ön plana çıkmıştır. Klasik liberal hukuk ilkeleri siyasi partiler rejiminde yapı değiştirmek zorunda kalmış ve partiler demokrasisine evrim gerçekleştirmiştir.¹¹

Siyasi partilerin güçlenmesiyle;

Meclis ve hükümetler güç kaybetmiş; siyasi partiler ve dolayısıyla partilerin elit grubu yahut liderleri karar verici hale gelmişlerdir.

Meclislerin yapısı değişmiştir. Parlamentolar ferdi temsilcilerden oluşuyorken parti grup ve politikalarına sıkı sıkıya bağlı içlerine kapanık topluluklardan meydana gelen kurullara dönüşmüşlerdir.

Parti disiplini adı altında siyasi partilerde oluşan oligarşik yapı temsilcilerin farklı karar alma mekanizmalarını zayıflatmış, dolayısıyla meclis görüşmelerinin de önemi azalmıştır.

Klasik anlamda kuvvetler ayrılığı ilkesi anlamını yitirmiştir. Nitekim pratikte mecliste çoğunluğu elde eden parti hükümeti de kuracağından hem yasama hem de yürütme erkini elinde bulundurmaktadır.¹²

21.yüzyıla gelindiğinde artık siyasi partilerin yegâne politika yürütücüler haline gelmesiyle temsilci adaylarının belirlenmesi meselesi ortaya çıkmıştır. Demokrasinin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi partiler arası mücadelenin

[8] ARASLI, s. 13.

[9] KUBALI, Hüseyin Nail. (1971). *Anayasa Hukuku Dersleri*, İÜHF Yayınları, İstanbul, s. 306.

[10] MICHELS, Robert. (1915). *Political Parties*, s. 185.

[11] KUBALI, s. 305.

[12] KUBALI, s. 306.

demokratik seçimlerle gerçekleşmesine bağlı olmakla birlikte esasen parti içi işleyişin de belli ölçüde demokratik esaslara uygun düzenlenmesine bağlıdır.¹³

Bu çalışmada aday belirlemenin hangi esaslara göre yürütüldüğü; Türkiye uygulamaları ve diğer bazı ülkeler uygulamaları ışığında değerlendirilmiştir. Türkiye uygulaması Türk Siyasi Partiler Kanunu'nun zaman içerisindeki değişimiyle paralel biçimde değişime uğramış, Siyasi Partiler Kanunu'ndaki parti merkezleşmesinin önünü açan uygulamalar Türkiye'deki siyasi partilerin teşkilat yapısını örgütlenme biçimini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Türkiye dışındaki ülke uygulamaları açısından iki ülke önem arz eder. Diğer ülke uygulamaları, esasen bu iki ülke uygulamalarından neşvünema bulmuştur. Bu ülkelerden birincisi parlamenter rejimin dünya üzerindeki ilk uygulayıcısı İngiltere'dir. İngiltere'nin aday belirleme yönünden uygulamaları, parlamenter rejimi benimsemiş ülkeler bakımından göz önünde bulundurulacaktır. Aday belirleme yöntemlerinin incelenmesi gereken bir diğer ülke ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. Çünkü başkanlık sisteminin dünyadaki ilk ve en önemli uygulayıcısı bu ülkedir. Dolayısıyla Başkanlık hükümet sistemini belirlemiş ülkeler açısından da ABD'de uygulanan aday belirleme yöntemleri incelemeye değer niteliktedir.

Bugün, gerek Türkiye'de gerekse diğer birçok ülkede partiler, lider veya parti içi elit grupları tarafından yönetilmektedir. Dünya demokrasi tarihi açısından siyasi parti olgusu ortaya çıkmazdan evvelki lider yahut lider gruplarının söz sahibi olduğu dönemlere benzer bir süreçten geçilmektedir. TANİLLİ'nin ifadesiyle "Siyasal partilerimiz, liderin mutlak egemenliği altında nefes alabilen, bir anlamda liderlerin padişahlık yetkileri kullanabildikleri otokratik yapılar" haline gelmiştir.¹⁴

Demokrasinin sağlıklı olarak yeniden işlerlik kazanması adına parti içi demokrasi olgusunun ülkelerin siyasi partiler hukuku açısından geliştirilmesi elzemdir. Dolayısıyla demokrasinin sağlıklı işlemesi için siyasi partiler kendi yapılarında parti içi demokrasiyi sağlamaya yönelik gerekli düzenlemeleri yapmazlar ise demokrasinin vazgeçilmez olmaları bir yana demokrasinin sona ermesine sebebiyet verebilirler.¹⁵ Gerçekten de parti içi demokrasi bugün gelinen noktada gereken önemin atfedilmediği bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Parti içi demokrasi sağlanırsa temsilciler, daha kaliteli daha birikimli kimselerden oluşturulabilir.

Parti içi demokrasi sağlanırsa parti politikalarının belirlenmesi süreci daha sağlıklı işletilebilir.

Parti içi demokrasi sağlanırsa aday belirleme süreci daha katılımcı bir biçimde gerçekleşirse adayların meşruiyet zemini güçlenir. Dolayısıyla bu da adaylar üzerinde gerek partililerin gerekse toplumsal mutabakatın belli ölçüde sağlanmasını temin eder.

Demokratik gelişmeler, siyasi partilerin vazgeçilmez hale gelmesi, parlamento adaylarının belirlenmesi sürecine de önem kazandırmıştır. Çünkü

[13] BİLİR, Faruk. (2007). *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yetkin, Ankara, s. 47.

[14] TANİLLİ, Server. (2009). *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 110.

[15] TEZİÇ, s. 381.

bugün gelinen noktada demokratik seçimler, DUVERGER'in de söylediği gibi partilerin belirlediği adayların onaylanmasından ibaret hale gelmiştir.¹⁶

Gerçekten de partilerin aday belirleme sürecine ilişkin birtakım kanuni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bununla birlikte bu düzenlemelerin ne derecede partileri kısıtlaması gerektiği meselesi ise tartışmalıdır. Nitekim her ne kadar mevzuatta değişikliklere gidilse de parti içi demokrasi meselesi o siyasal partinin ideolojisi, bileşimi, üyelerinin sosyo-kültürel yapısı ile ilişkilidir. Dolayısıyla düzenlemelerin yapılması yeterli olmayacak, parti içi demokrasi meselesinin partilerce sindirilmesi ihtiyacı bu noktada doğacaktır.¹⁷

I. Türk Siyasi Partilerinde Aday Belirleme Yöntemleri

Siyasi partilerde aday belirleme sürecine ilişkin iki kavram vardır ki bunlardan ilki merkezîliktir. Merkezîlik, parti lideri ve/veya elit grubunun adayların belirlenmesinde esas aktör olması olarak nitelenebilir. Diğer kavram ise katılımçılık, kapsayıcılıktır ki bu da merkezîliğin tersi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Türk siyasi partilerinde aday belirleme süreci genel itibarıyla parti içi grupların dengelenmesi ve lider grubunun buyruklarının yerine getirilmesi şeklinde işlemiştir. Bu anlamda uygulamada dört biçimde aday belirleme yönteminin varlığından söz edilebilir. Bunlar önseçim, örgüt(temayül) yoklaması, merkez yoklaması, kontenjan adaylığı şeklinde sınıflandırılabilir.

Burada belirtilmesi gereken bir husus var ki o da bu yöntemlerden hiçbirinin uygulanmasının zorunlu olmayışıdır. Yani Siyasi Partiler Kanunu, aday belirlenmesi sürecini tamamıyla parti içi bir süreç olarak kabul etmiş ve bu sebeple herhangi bir emredici sınır çizmemiştir.

A. Önseçim Yöntemi

Önseçim yöntemi, Kara Avrupası hukuk sistemlerindeki uygulaması ile ABD hukuk sistemindeki uygulaması birtakım farklılıklar içermekle birlikte en demokratik ve katılımcı kabul edilen aday belirleme yöntemidir. Önseçim yöntemi bir siyasi partinin genel seçimde aday olacak isimleri tüm partililerin katıldığı bir oylamayla belirlemesi sürecidir.¹⁹

Kara Avrupası hukuk düzeninde bu aday belirleme yönteminde oy kullanabilmek için parti üyesi olma gerekliliği bulunmaktadır. Aynı zamanda önseçim yöntemi uygulandığı ülkenin hukuk düzeni tarafından denetime tâbidir ve sonuçları bağlayıcı niteliktedir. Bu sebeptendir ki siyasi partilerin lider veya elit gruplarınca tercih edilen bir yöntem değildir. Nitekim doktrinde, siyasi partilerdeki oligarşik eğilimlerin ve lider sultanının kırılması amacıyla uygulanan bir yöntem olarak kabul edilir.²⁰

Önseçim yönteminin uygulandığı ülkenin hukuk düzeninin denetimine tâbi olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu kapsamda Türkiye'de önseçim yönteminin Yüksek Seçim Kurulu'nun denetimine tâbi olduğu gözlenmektedir. Her genel seçim öncesi Yüksek Seçim Kurulu, önseçim yönteminin hangi usul ve esaslara göre yürütüleceğini gösteren bir genelge yayımlar. Bu genelge seçim çevresi,

[16] İBA, Şeref. (2015). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin, İstanbul, Seçkin, s. 86.

[17] TANİLLİ, Server. (1981). *Devlet ve Demokrasi*, 2.bs., Say Kitap Pazarlama, İstanbul, s. 231.

[18] BİLİR, s. 77.

[19] BİLİR, s. 161.

[20] BİLİR, s. 170.

seçim kurullarında partilerden bulunması gereken partililerin ne şekilde belirleneceği, yine seçim kurullarında devlet memurlarından bulunacakların ne şekilde belirleneceği, önseçimin hangi gün gerçekleşeceği, parti seçmen listelerinin belirlenmesi vb. hususları içerir.

Önseçimler Yüksek Seçim Kurulu'nun gözetim ve denetimi altında gerçekleştirildiğini yukarıda belirtmiştik. Bu durumda önseçime ilişkin bir hukuki uyuşmazlık olduğunda Yüksek Seçim Kurulu'nun verdiği kararların bağlayıcılığı nedir? Bu hususta Anayasa'nın 79.maddesi 2.fıkrasında Yüksek Seçim Kurulu'nun kararlarının bağlayıcılığı hususuna değinilmiştir:

“Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir merciye başvurulamaz.”

Kanun metninden de anlaşıldığı üzere Yüksek Seçim Kurulu kararları bağlayıcıdır ve YSK nihai karar merciidir. Anayasa'nın 79.maddesi düzenlemesinin önseçimi kapsayıp kapsamayacağı hususu tartışmaya yol açabilir. Ancak 2820 sayılı Türk Siyasi Partiler Kanunu'nun 51.maddesinde *“Belli bir seçim için parti adaylarının Yüksek Seçim Kuruluna bildirilmesinden sonra, önseçim ve adaylarla ilgili itiraz ve şikâyetler dikkate alınmaz. Daha önce yapılmış olan itiraz ve şikâyetler üzerine başlamış olan işlemler durdurulur.”* denilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere itiraz ve karar mercii Yüksek Seçim Kurulu'dur.

Bir sistemin demokratikliğinin katılımcılığıyla ölçüldüğü günümüz siyasi anlayışı içerisinde önseçim yöntemi, sağlıklı şekilde işlemesi halinde en demokratik kabul edilen aday belirleme yöntemidir. Bununla birlikte parti üyelerinin düzenli bir biçimde kayıt altına alınmadığı ve çok fazla üyeye sahip partilerde karar alma mekanizmasını yavaşlatan bir yöntem olarak karşımıza çıkabilir. Gerçekten de üyelerin düzenli kayda tâbi olmadığı durumlarda parti merkezince seçim çevrelerine hayali üye kaydı ve bazı hukuk dışı yollarla o seçim çevresinden merkezin istediği adayın seçilmesi sağlanarak müdahale edilebilir.²¹

Önseçime ilişkin bir diğer tehlike ise yerel örgütler tarafından kabul gören adayların seçileceği düşünülürken, bölgesel anlamda nüfuzlu şahsiyetlerin partiye kolaylıkla kendi taraftarlarını kaydettirebilmesi sonucu nüfuzunu güçlendirerek sistemin halk yararına işlemesini engellemesidir.²² Ancak modern demokrasilerde zamanla siyasal bilinç gelişme göstermiştir. Dolayısıyla süreç içerisinde siyasal bilincin de gelişmesiyle, bölgesel anlamda nüfuzlu şahsiyetlerin önseçimleri manipülasyonu zorlaşmıştır.

B. Örgüt Yoklaması Yöntemi

Örgüt yoklaması yöntemi farklı uygulama biçimleri olmakla birlikte parti tabanı ile merkezi arasındaki dengenin sağlanması amacıyla yerel örgütlerde

[21] BİLİR, s. 171.

[22] BOSUTER, Kudret. (1969). *Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi*, Ulusal Basımevi, Ankara, s. 100.

kurulan birtakım komiteler vasıtası ile adayların belirlenmesidir.²³ Partilerin merkez yoklamasından sonra en çok başvurduğu yöntemdir. Partilerce yapılan örgüt yoklamasının hukuki anlamda bir bağlayıcılığı yoktur. Esasen partiler tarafından sıklıkla başvuru olan bir yöntem olmasının altında da bu sebep yatar. Önseçim yöntemi gibi hukuki denetime tâbi değildir. Parti örgütü ve kurumlarınca yürütülen bir süreçtir.

Örgüt yoklaması, eğilim yoklaması veya temayül yoklaması gibi isimlerle de anılır. Türkiye’de her siyasi parti, örgüt yoklamasına katılacak partilileri kendi tüzükleri vasıtası ile belirler. Dolayısıyla merkez teşkilatının insiyatifinde bir delegasyon söz konusu olacaktır.²⁴ Bu aday belirleme yöntemi önseçim yöntemi kadar demokratik ya da bir diğer deyişle katılımcı olmasa da lider tarafından yahut merkez yoklaması adı verilen partinin merkez karar organlarınca yapılan belirlemeden daha katılımcı ve demokratik kabul edilir.

Türk siyasi partileri tarafından sıklıkla başvuru olan bir yöntemdir. Çünkü günümüz siyasi partilerinin kahir ekseriyetinin kitle partileri olduğu hususu hesaba katılırsa, bu kitle partilerinin seçim çevreleri bazında başarı elde edebilmesi, yerel parti örgütlerinin aday belirleme sürecine katılımıyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim yerel parti örgütleri kendi siyasi iradeleriyle belirlenen adayların seçilebilmesi için daha yoğun bir çalışma sergileyecek ve seçimlerin kazanılması yolunda gayret sarf edecektir.

C. Merkez Yoklaması Yöntemi

Parti merkez organlarınca, adayların belirlenmesi yöntemidir. Siyasi partilerin oligarşik yapıya bürünmesini tetikler.²⁵ Önseçim yöntemindeki gibi bir hukuki denetime tâbi değildir. Tüm usul ve esasları parti tüzüklerince belirlenir. Dolayısıyla parti merkez organlarının insafına bırakılmış bir yöntemdir. Parti merkez organlarının, muhtemel seçilebilecekleri yerlerden kendilerini aday göstermesi sonucunu doğurabilir ve dolayısıyla aday belirlemeden ziyade merkez organların kendilerini belirledikleri bir süreç dönüşebilecektir.²⁶

Milletvekili adaylarının parti merkez organları tarafından belirlenmesi yani merkez yoklaması yöntemi aynı zamanda parti merkezi ile tabanı arasındaki görüş ayrılıklarının derinleşmesine sebebiyet verebilir. Parti merkez organları da tabanın oyları ile belirlenmiş olsa dahi parti içi iradede mahrum bırakılmış adayların olması sonucunu doğurabilir.²⁷

Parti içi demokrasi bağlamında en çok tartışılan yöntem merkez yoklaması yöntemidir. Çünkü merkez yoklamasında parti içerisinde bulunan yönetici bir kadronun adayları belirleyerek aslında parti siyasetini de yönlendirmesi durumu söz konusudur. MICHELS, parti içindeki gücün belli bir elit grubun elinde toplanmasının parti içerisinde oligarşik bir yapı oluşturacağını ve aslında bu yapıdan kaçmanın da mümkün olmadığını dile getirmiştir.²⁸

[23] KÜÇÜK, T. Sönmez. (2015). *Parti İçi Demokrasi*, On İki Levha, İstanbul, s. 225.

[24] İBA, s. 94.

[25] BİLİR, s. 179.

[26] İBA, s. 93.

[27] KÜÇÜK, s. 233.

[28] BİLİR, s. 43.; Uygulamaya yönelik diğer bir eleştiri: Türkiye’de örgüt yoklaması yöntemi genellikle genel merkezin yerel teşkilatları yatıştırmak adına başvurdukları bir yöntemdir. Bunu temayül sonuçlarının genellikle açıklanmamasından da anlayabiliriz. Burada çoğunlukla il veya ilçe teşkilatı ciddi bir çalışma sergileyerek yerel istenci ve beklentiyi ortaya çıkarmaya

Her ne kadar bu oligarşik yapının teşekkülü parti içi demokrasi bağlamında bir sorun olarak gözükse de genel anlamda demokrasinin, parti içi demokrasiye bağlı olmadığı partiler arasındaki mücadelenin sağlıklı şekilde yürüyor olmasının yeterli olacağı yönünde görüşler de mevcuttur.²⁹

Bize göre siyasi partilerin parti içi uygulamaları, genel anlamda demokrasinin sağlıklı işleyip işlemediği hususunda bir ölçüt olmakla birlikte tek ölçüt değildir. Kitle partilerinin günümüz siyasi hayatında güç kazanması, partilerin hiyerarşik bir yapı ile hareket etmesini ve parti içi bürokrasiyi zorunlu kılmıştır.³⁰ Parti içi bürokrasi de parti lider veya elitler grubunun oluşması sonucunu doğurmaktadır. Nitekim başka türlü kitle partilerinin yönetimi, bugünkü koşullarda mümkün gözükmemektedir.

Siyasi partilerde kararlar her ne kadar bu bürokrasi neticesinde alınıyor olsa da parti tabanı ile merkezi arasında asgari müşterekte buluşma zorunluluğu vardır. Yani temel parti politikalarının belirlenmesi noktasında parti tabanı ile merkezi arasında bir birliktelik mecburidir. Aksi takdirde parti politikası ve dolayısıyla partinin varlığından söz edilemez.³¹ Dolayısıyla parti merkezi ile parti tabanının asgari müşterekte buluşması gerçekleşmişse, merkez yoklaması demokratik olmayan bir aday belirleme yöntemi olmaktan çıkar. Parti tabanı ile merkezi arasında görüş birlikteliği birçok hususta sağlandığı takdirde bu aday belirleme yöntemi ve dolayısıyla merkezileşme, partinin lehine bir husus olarak karşımıza çıkabilecektir.

Parti içi demokrasi esasında parti tabanının genel kültür düzeyi, eğitim durumu ve daha birçok hususla ilgili olarak şekillenir. Elbette hukuk düzeni siyasi partilerin kendi iç uygulamalarına ilişkin hususlarda katı bir tutumla her konuyu düzenlemek suretiyle parti içi iradeyi zapt ü rapt altına alamaz. Fakat hukuk düzeni, birtakım kanuni düzenleme ve önlemlerle bu parti içi demokrasi kültürünün gelişmesi noktasında rol üstlenebilir.³²

D. Kontenjan Adaylığı

Parti tabanında siyasi karşılığı olmayan ve dolayısıyla önseçim ve örgüt yoklamasında oy alması beklenmeyen ve fakat sahip olduğu nitelikler itibariyle parti merkezi tarafından aday olarak gösterilmek istenen kişiler için uygulanan bir yöntemdir.³³ Parti merkezi ile parti tabanı arasındaki dengeyi sağlamak adına da uygulanabilmektedir.

II. Diğer Ülkeler Siyasi Partilerinde Aday Belirleme Yöntemleri Üzerine Değerlendirme (ABD ve İngiltere Örneği)

Aday belirleme yöntemleri esasen hükümet sistemi ile de yakından ilgilidir. Yani hükümet sistemine göre aday belirleme yöntemleri de farklı şekillenebilmekte, hükümet sistemleri o ülke siyasi partilerinde farklı

çalışmakla birlikte, genel merkez çoğunlukla temayül sonuçlarını dikkate almamaktadır. Özellikle de bir bölgede hâkim partiden söz ediyorsak bu durum daha belirgindir.

[29] ÖZBUDUN, Ergun. (1977). *Siyasal Partiler*, 2.bs., Sevinç Matbaası, Ankara, s. 164.

[30] PERİNÇEK, Doğu. *Türkiye’de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması Rejimi*, AÜHF Yayınları, Ankara, s. 61.; ABADAN, Nermin. (1959). *Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller*, Cilt 14, Sayı 2, *AÜSBFD*, s. 115.

[31] PERİNÇEK, s. 64.

[32] TANÖR, Bülent. *Demokratikleşmede İlk Hedefler*, (<http://www.abchukuk.com/makale16.html>), Erişim Tarihi: 15.12.2017).

[33] İBA, s. 95.

uygulamaların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla farklı ülkelerin siyasi partiler rejimini anlamak adına hükümet sistemi doğrultusunda inceleme yapıldığı takdirde önemli sonuçlara varılabilecektir.

Dünyada uygulama anlamında çok farklı hükümet sistemleri olsa da temelde iki ana sistemin varlığından söz edebiliriz. Bunlardan ilki parlamenter hükümet sistemidir. Bu sistem, farklı ülkelerde çok farklı uygulama biçimlerine bürünmüş olsa da incelemeye alınırken parlamenter sistem adı altında incelenmektedir. Bir diğer hükümet sistemi ise başkanlık hükümet sistemidir. Bu sistem de kimi ülkelerde daha otoriter bir yapıya bürünmüş kimi ülkelerde ise daha yumuşak güç olarak nitelendirilebileceğimiz bir uygulamanın önünü açmış olsa da isminde bir farklılaşma olmamış, başkanlık hükümeti sistemi olarak göz önünde bulundurulmuş ve incelemeye tâbi tutulmuştur.

Bu iki sistemin de en saf halinin uygulandığı iki ülke vardır. Bunlardan ilki parlamenter hükümet sistemi adına düşünülürse İngiltere olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkanlık hükümeti sistemi açısından da Amerika Birleşik Devletleri örneği ile karşı karşıya kalmaktayız. Bu iki ülkenin aday belirleme yöntemleri incelendiğinde yine bu iki ülkenin hükümet sistemlerini benimsemiş devletlerin de aday belirleme yöntemleri hakkında fikir edinme imkânına sahip olacağız.

A. İngiltere Uygulaması ve Benzerleri

İngiltere uygulaması denildiğinde tıpkı Türkiye örneğinde olduğu gibi belli bir uygulama söz konusu değildir. Farklı partilerin farklı uygulamaları söz konusudur. Bu uygulamalar genel itibariyle merkezilik ve katılımcılık ekseninde gidip gelen uygulamalardır.

Partililerin seçtiği delegelerin belirlediği adayların parti merkezinin onayına sunulması³⁴, İşçi Partisi ve Muhafazakâr parti tarafından uygulanan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine adayların belli bir oranının delegelerce örgüt yoklaması neticesinde belirlenmesi kalan kısmının ise merkez tarafından belirlenmesi gibi yöntem ve uygulamalar da mevcuttur. Tüm partililerin katılımıyla yapılan önseçimler neticesinde aday belirlenmesi yöntemi de Liberal ve Sosyal Demokrat Partiler tarafından uygulanan bir yöntem olarak gözlenmektedir.³⁵

Parlamenter sistemin uygulandığı diğer bir ülke olan Almanya uygulamasına göre ise Siyasi Partiler Kanunu'nda iki yöntem belirlenmiştir. Biri tüm partililerin katıldığı önseçim yöntemi olup bir diğer yöntem; partililerin delegeleri seçtiği ve seçilen delegelerin de adayları belirlediği yöntemdir.³⁶ Bunlardan birini tercih etmek Alman Siyasi Partiler Kanunu'nda partilerin tercihine bırakılmıştır.

Fransa'da ise Siyasi Partiler Kanunu bulunmamakla birlikte Siyasi Hayatın Finansal Şeffaflığı Kanunu ile bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmış ve yine siyasi partilerde önemli olan finansman meselesi bu kanunla düzenlenmiştir.³⁷ Dolayısıyla Fransa'da aday belirleme yöntemlerine ilişkin bir düzenleme

[34] ROSKIN, Michael G. (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Çev: Bahattin Seçilmişoğlu, 7.bs., Liberte, Ankara, s. 73.

[35] ALTIPARMAK, s. 367.

[36] TEZİÇ, s. 266.

[37] ALTIPARMAK, s. 359.

olmayıp serbesti söz konusudur. Bununla birlikte önseçim yöntemini uygulayan sol ve sosyalist partilere rastlanmaktadır.³⁸

B. Amerika Birleşik Devletleri Uygulaması

Amerika Birleşik Devletleri uygulaması süreç içerisinde birtakım değişim ve gelişimlere uğramıştır. ABD’de siyasi partiler kurulmaya başlandığı yıllarda “Caucus” diye bilinen, parti liderinin tüm adayları belirlediği bir sistem mevcuttur. Ancak zaman içerisinde önseçim yöntemi ağırlık kazanmış, bugün gelinen noktada eyaletler arasında farklı uygulama biçimleri olsa da önseçim yöntemi yaygınlık kazanmıştır.

ABD önseçim modeli uygulamada iki şekilde görülmektedir:

1- Kapalı Önseçim modelinde oy verecek seçmenler partilerinin listelerine isimlerini yazdırırlar ya da adaylarını daha evvelden desteklediklerini ve desteklemeye devam edeceklerini beyan ederler. Birtakım partiye bağlılık testlerine tâbi tutulurlar.

2- Açık Önseçim modelinde oy verecek olan seçmenler hangi partiye oy vereceklerini daha evvelden açıklamak zorunda değildirlir. Bu yöntemde isteyen herkes istediği partinin önseçimine katılarak aday belirlenmesi sürecinde rol oynayabilir.³⁹

ABD tipi aday belirlemede önseçimin uygulanış biçimi parti tüzükleriyle değil kanunlarla belirlenir ve önseçim süreci kamu otoritesi tarafından yürütülür. Partiye ve lidere bağlılık Kara Avrupası ve Türkiye’ye nazaran oldukça azdır ve anladığımız şekilde bir parti disiplini söz konusu değildir.⁴⁰ Parti disiplini Avrupa ve Türkiye’deki gibi güçlü olmadığından Kongre ve Başkanın iradesinin farklı şekillenmesi de ABD açısından sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

III. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kapsamında Türk Siyasi Partiler Rejiminde Değişim İhtimalleri

16 Nisan 2017 Halkoylaması ile birlikte Türkiye’de yeni bir hükümet sistemi olarak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi kabul edilmiştir. Bu sistem birçok özellik itibariyle Başkanlık hükümet sistemi anımsatan sert kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulamaya konulacağı ifade edilen bir hükümet sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de Meşrutiyet’in ilanından bu zamana uygulanan parlamenter sistem terk edilerek Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sağlanmıştır. Elbette parlamenter sistemin uzun yıllar uygulanan bir hükümet sistemi olması, terk edilmesinin önünde bir engel değildir. Nitekim sistemin Türk devlet geleneği olarak addedilmesi Türkiye’de uzun yıllardır süregelen yönetsel açmazların görmezden gelinmesi anlamını taşıyacaktır.⁴¹ Bu noktada Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş, birtakım yapısal reformların da gerçekleştirilmesi halinde Türkiye’nin uzun yıllardır süregelen sistem tartışmalarının çözümü olma ihtimaline sahiptir.⁴²

[38] KEYMAN, Fuat/ ERDEM, Tarhan/ AĞIRDİR, Bekir. (2013). *Türkiye’nin Demokratikleşmesi için Kapsamlı bir Siyasi Parti ve Seçim Sistemi Önerisi*, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul, s. 17.

[39] TEZİÇ, Erdoğan. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*, Gerçek, İstanbul, s. 89.

[40] BİLİR, s. 161.

[41] HANİOĞLU, M. Şükrü. Osmanlı, Atatürk ve Sistem, (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017.01.15/osmanli-aturk-ve-sistem>, Erişim Tarihi: 22.06.2018)

[42] ATAR, Yavuz. (2017). *Türk Anayasa Hukuku*, 11.bs., Seçkin, İstanbul, s. 179.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi yukarıda da ifade edildiği üzere Başkanlık hükümet sistemiyle ciddi benzerlikler taşıdığından ve kuruluş felsefesi itibariyle bu sistemde sert kuvvetler ayrılığının tesisi amaçlandığından, buna yönelik Türkiye'nin birtakım kanuni düzenlemeleri de yapması ihtiyacı doğmuştur. Çünkü sistem değişikliği, tek başına hükümet sisteminin adının değiştirilmesi ile mümkün değildir. Bu noktada Türkiye'nin, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine işlerlik kazandırabilmesi, bu yapısal reformları gerçekleştirmesine bağlı olacaktır. Elbette bu yapısal reformlar gerçekleştirilirken salt taklitçilik yolu ile değil öykünülen sistemin aksayan yönleri düzeltilerek uygulamaya konmalıdır.⁴³ Siyasi partiler rejimi ve seçim sistemleri, hükümet sistemleriyle doğrudan ilişkilidir.⁴⁴ Bu noktada siyasi partiler rejiminde gerçekleştirilecek reformlar da oldukça ehemmiyetlidir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde sert kuvvetler ayrılığı ilkesi ve kuvvetler arasındaki kontrol ve muvazenenin sağlanması gerekliliği bulunmaktadır. Bu iki hususun gerçekleştirilebilmesi, halk desteğiyle seçilmiş güçlü Cumhurbaşkanına karşı denetleme mekanizmaları ile donatılmış ve kısmi anlamda bağımsız milletvekilleri ile mümkündür. Denetleme mekanizmaları mevcut çalışmanın konusu olmayıp, bu çalışmada meselenin siyasi partiler rejimi ve seçim sistemi bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

Bilindiği üzere Parlamenter hükümet sistemlerinde yasama ve yürütme organları birbiriyle bütünselik olduklarından tam bir bağımsızlık beklenemezken⁴⁵, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kuvvetler ayrılığı ilkesinin daha sert bir şekilde uygulanmasının bir ifadesi olarak hal ve şartlar dâhilinde milletvekillerinin parti bağlılığı ve yürütmeyle tam uyumundan söz edilmeyebilir. Hatta kimi zaman milletvekillerinin, yasama faaliyetleri esnasında partilerinin ve Partili Cumhurbaşkanının hilafına tutum sergilemesi pek tabii hakkıdır. Bu noktada milletvekilinin Parlamenter hükümet sistemine nispetle⁴⁶ daha bağımsız hareket etmesini sağlayabilecek unsurlar bulunmalıdır.⁴⁷ Siyasi Partiler Hukuku kapsamında parti disiplininin güçlü olmaması bu unsurlardan birisidir.

Milletvekilleri üzerindeki lider tahakkümünün kırılması, aday belirleme yöntemleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda Türk Siyasi Partiler Kanunu'nda Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte parti merkezinin ağırlıkta olmadığı aday belirleme yöntemlerinin kullanılmasının zorunlu hale getirilmesi söz konusu olabilecektir. Zira parti merkezinden ziyade seçim

[43] ATAR, s. 181.

[44] AÇIL, Murat. (2018). *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi*, On İki Levha, İstanbul, s. 117.

[45] GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. (2010). *Anayasa Hukuku*, 17.bs., Turhan, Ankara, s. 31.; ÖZÇELİK, Selçuk. (1978). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Cilt 1, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, s. 322.; Burada parlamenter hükümet sisteminin de kuvvetler ayrılığı prensibiyle hareket ettiğini gözden kaçırmamak gerekir. Parlamenter hükümet sistemlerinde olduğu gibi yasama ve yürütmenin birbirinden doğan kuvvetler olması, kuvvetler ayrılığı prensibine aykırılık teşkil etmez. Parlamenter hükümet sistemlerinde ÖZÇELİK'in ifadesiyle "devlette vahdetin sağlanması ve işbirliği ile devlet faaliyetlerinin yürütülebilmesi" maksadıyla bu şekilde bir yol izlemiştir.

[46] İBA, Şeref. (2003). *Türkiye'de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları*, *AÜSBFD*, Cilt 58, Sayı 2, Ankara, s. 108.

[47] WHEARE, K. C. (1947). *Parliaments and Politics*, St. Clements Press, London, s. 27.

çevresindeki seçmen yahut delegelerin desteğiyle aday gösterilen ve seçilen bir milletvekilinin parti lideri tahakkümünden kurtulması kaçınılmazdır. Bu da dolaylı olarak meclisin Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde güçlenmesi sonucunu doğuracaktır.

Meclisin güçlü kılınması adına yapılabilecek bir diğer değişiklik, seçim sistemine ilişkindir. Türkiye’de uygulanan mevcut seçim sistemi liste usulü nispi temsil sistemidir. Bu sisteme göre siyasi partiler, milletvekili aday listelerini belirler. Alınan oy sayısına ve oranına göre D’Hondt Usulü ile seçim çevresindeki milletvekili sayısı partiler arasında paylaşılır.⁴⁸ Aynı zamanda nispi temsil çeşitlerinden bloke usulü nispi temsil sistemi söz konusudur. Bloke usulünde seçmenlerin aday listelerinde herhangi bir değişiklik yapma imkânı bulunmaz.⁴⁹ Dolayısıyla aday listeleri parti merkezi tarafından parti tabanının katılımı gerçekleştirmeksizin belirlenmişse, parti liderine sıkı sıkıya bağlı isimler milletvekili seçilecektir. Böylece seçim çevrelerinin iradesine aykırı bir aday listenin belirlenmesi söz konusu olacaktır.

İngiltere ve ABD’de dar bölgeli çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktadır.⁵⁰ Bu sistemin, partilerdeki lider sultasıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Liste usulü seçim sistemi yerine dar bölgeli çoğunluk seçim sistemi benimsenirse, parti liderinin aday listeleri üzerindeki tahakkümü kırılacaktır.⁵¹ Dolayısıyla yürütme ile yasamanın ayrılması sağlanabilecektir. Çünkü dar bölgeli seçim sisteminde seçim çevresi bir milletvekilinden oluşur. Dolayısıyla seçim çevrelerinde partiden bağımsız olarak bireysel anlamda güçlü kimselerin aday gösterilmesini zorunlu hale getirir. Aksi takdirde o kimseler parti adaylığı olmaksızın da bağımsız aday olmak suretiyle seçilebilecektir. Bu da seçmen iradesinin adayların belirlenmesi sürecine doğrudan etki etmesini sağlayacaktır. Ayrıca, gücünü kendi seçim çevresinde bulunan seçmenlerden alan milletvekilleri mecliste parti lideri tahakkümü altına girmeden⁵² hareket edebilecektir. İşte Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki sert kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlanabilmesi için Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçim Kanunu’na ilişkin gerekli reformlar yapılması elzemdir. Bu bağlamda Milletvekili Seçim Kanunu kapsamında seçim sistemi ve Siyasi Partiler Kanunu kapsamında da aday belirleme yöntemlerine ilişkin değişiklikler yapılması gereklidir.

Siyasi Partiler Kanunu’nda aday belirleme yöntemlerine ilişkin bir serbesti söz konusu olduğundan bugün Türkiye’de siyasi partiler lider tahakkümünden kurtulamamaktadır. Bu kapsamda kanunda, parti tabanı ile parti yönetiminin uzlaşmasını sağlayacak yöntemler zorunlu hale getirilmelidir. Bunların başında önseçim yöntemi gelmektedir. Önseçimin adayların belirlenmesi sürecinde belli bir oranda etkili olması sağlandığı takdirde parti içi demokrasinin güçlenmesi kolaylaşacaktır. Aynı zamanda Milletvekili Seçim Kanunu’nda seçim sistemine ilişkin yapılacak bir değişiklik, doğrudan olmasa da parti içi demokrasiye etki

[48] GÖZLER, Kemal. (2012). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 3.bs., Ekin, Bursa, s. 323.

[49] GÖZLER, s. 325.

[50] AKGÜL, M. Emin. (2015). *Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği*, Turhan, Ankara, s. 55.; Dar bölgeli çoğunluk seçim sisteminde mantık oldukça basittir. Ülke, tek adayın seçileceği seçim çevrelerine ayrılır. Bu seçim çevrelerinde en yüksek oy alan adaylar milletvekili seçilir.

[51] DUVERGER, Maurice. (1974). *Siyasi Partiler*, Çeviren: Ergun ÖZBUDUN, 2.bs., Bilgi, İstanbul, s. 266.

[52] GÖKÇE, Ali Fuat. (2013). Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye, Yıl 5, Sayı 9, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, s. 73.

edecektir. Dar bölgesel çoğunluk seçim sistemi bu kapsamda düşünülebilir. Çünkü bu seçim sistemi, seçim çevrelerinde etkin, itibar edilen, oy potansiyeli olan kimselerin milletvekili seçilebilmesinin önünü açmaktadır. Bu da dolaylı olarak siyasi partilerdeki lider tahakkümünü zayıflatan bir unsurdur.

SONUÇ

Siyasi partilerin, siyasi hayatın vazgeçilmez birer unsuru haline gelmesi, birtakım düzenlemelerle kontrol altına alınmaları gerekliliğini doğurmuştur. Bugün geline noktada liberal demokrasiden partiler demokrasisine bir evrilmeye gerçekleşmiştir. Dolayısıyla nasıl ki devlet mekanizmasının canavarlaşması ihtimaline karşın kanuni tedbirler alınmıyorsa siyasi partilerin canavarlaşması ve anti demokratik mekanizmalara dönüşmesine karşın da birtakım tedbirler alınması gerekmektedir.

Demokratik hayatın sağlıklı şekilde işlemesi seçimlerin demokratik bir biçimde gerçekleştirilmesiyle doğrudan ilgilidir. Demokratik seçimler ise demokratik süreçlerden çıkmış kişilerce yürütülmesi gereken bir demokratik hayat unsurudur. Adayların belirlenmesi süreçleri işte tam da bu noktada demokrasi açısından azami önem taşır. Adayların belirlenmesi, parti içi demokrasiyi sarsmadan parti içi dinamikleri ve insicamı da gözeterik gerçekleştirilebilirse hem siyasi hayat sağlıklı bir şekilde işlemeye devam eder hem de bu siyasi hayatın yürütüm faaliyetleri nitelikli ve kamu nezdinde meşruiyeti yüksek kimselere teslim edilmiş olur.

Adayların belirlenmesi sürecinin değerlendirilmesi, salt katılımcılık esas alınarak önseçim vb. uygulamalar güzellemesi şeklinde olmamalıdır. Anayasa Hukuku ve dolayısıyla Siyasi Partiler Hukuku, siyaset biliminden kopuk düşünülemez, toplumsal gerçeklik ve siyasi gelenekten ayrı tutulamaz. Dolayısıyla adayların belirlenmesinde realiteden uzaklaşmak mümkün değildir.

Türk siyasi partiler geleneği ve toplumsal yapısı incelendiğinde merkezileşmenin tamamıyla bir kenara atılması, parti disiplinine zarar vermekle birlikte partilerin bölgesel örgütlerinde güç kazanan kimselerin toplum yararına değil de kendi yararına çalışması sonucunu doğurabilmiştir. Bu da önseçim vb. katılımcılığın ön planda olduğu yöntemlerin amacına ulaşamaması demektir. Dolayısıyla Türkiye uygulaması değerlendirilirken merkezileşmenin tamamıyla bir kenara itilmesi söz konusu olamaz.

Türk Siyasi Partiler Kanunu'nda birtakım değişiklikler yapmak suretiyle tabiri caizse orta yol bulunmalıdır. Bugün Türk Siyasi Partiler Kanunu'nda aday belirleme yöntemleri tamamıyla partilerin tercihine bırakılmıştır. Bu şekildeki bir uygulama da yukarıda belirttiğimiz partiler demokrasisinin unsuru olan siyasi partilerin sınırsız güç ile canavarlaşması ve oligarşik eğilimlerin daha da kuvvetlenmesi sonucunu doğurur.

TANÖR'ün de önerdiği üzere belli oranda adayın önseçim yöntemiyle belirlenmesinin Siyasi Partiler Kanunu'nda zorunlu olması şeklinde bir değişiklik parti içi dengelerin sağlanması yoluna gidilebilir.⁵³ Türk Siyasi Partiler geleneği açısından unutulmaması ve özellikle dikkat edilmesi gereken husus, merkezileşme ile katılımcılık arasındaki dengenin oldukça dikkatli bir biçimde tesis edilmesidir. Bu durum elbette siyasi kültürün zaman içerisinde değişime uğramasıyla ilgili olmakla birlikte kanuni düzenlemelerle de ilişkili bir süreçtir.

[53] TANÖR, Bülent. (1997). *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, Tüsiad Yayınları, y.y., s. 24.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin. Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller, *AÜSBFD*, Cilt 14, Sayı 2, s. 110-117.
- AÇIL, Murat. (2018). *Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi*, On İki Levha, İstanbul.
- AKGÜL, M. Emin. (2015). *Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği*, Turhan, Ankara.
- ALTIPARMAK, Cüneyt. (2008). Demokrasilerde Aday Belirleme Yöntemleri, *TBB Dergisi*, 76. Sayı, s. 355-375.
- ARASLI, Oya. (1972). *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, AÜHF Yayınları, Ankara.
- ATAR, Yavuz. (2017). *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin, Ankara.
- BİLİR, Faruk. (2007). *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Yetkin, Ankara.
- BOSUTER, Kudret. (1969). *Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi*, Ulusal Basımevi, Ankara.
- DUVERGER, Maurice. (1974). *Siyasi Partiler*, Çeviren: Ergun ÖZBUDUN, 2.bs., Bilgi, İstanbul.
- EREN, Abdurrahman. (2016). *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İÜHF Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, Ali Fuat. Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye, Yıl 5, Sayı 9, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, s. 65-79.
- GÖZLER, Kemal. (2012). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 3.bs., Ekin, Bursa.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. (2010). *Anayasa Hukuku*, 17.bs., Turhan, Ankara.
- HANIOĞLU, M. Şükrü. Osmanlı, Atatürk ve Sistem, (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017.01.15/osmanli-aturk-ve-sistem>, 22.06.2018).
- İBA, Şeref. (2015). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin, İstanbul.
- İBA, Şeref. Türkiye’de Parlamenter Rejimin İşleyişi Açısından 3 Kasım 2002 Seçimlerinin Sonuçları, *AÜSBFD*, Cilt 58, Sayı 2, Ankara, s. 97-116.
- KEYMAN, Fuat/ ERDEM, Tarhan/ AĞIRDİR, Bekir. (2013). *Türkiye’nin Demokratikleşmesi için Kapsamlı bir Siyasi Parti ve Seçim Sistemi Önerisi*, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul.
- KÖYBAŞI, Zafer. (2006). Türkiye’de Siyasi Partilerin Aday Tespiti, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Selçuk Üniversitesi SBE*, Konya.
- KUBALI, Hüseyin Nail. (1971). *Anayasa Hukuku Dersleri*, İÜHF Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK, Tevfik Sönmez. (2015). *Parti İçi Demokrasi*, On İki Levha, İstanbul.
- MICHELS, Robert. (1915). *Political Parties*.
- ÖZBUDUN, Ergun. (1977). *Siyasal Partiler*, 2.bası, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ÖZÇELİK, Selçuk.(1978). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, Cilt 1, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.
- PERİNÇEK, Doğu. (1968). *Türkiye’de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması Rejimi*, AÜHF Yayınları, Ankara.
- ROSKIN, Michael G. (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Çev: Bahattin Seçilmişoğlu, 7.bs., Liberte, Ankara.
- TANİLLİ, Server. (1981). *Devlet ve Demokrasi*, 2.bası, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.
- TANİLLİ, Server. (2009). *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- TANÖR, Bülent. Demokratikleşmede İlk Hedefler, (<http://www.abchukuk.com/makale16.html> , Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- TANÖR, Bülent. (1997). *Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri*, Tüsiad Yayınları, y.y.
- TEZİÇ, Erdoğan. (2017). *Anayasa Hukuku*, 21.bası, Beta Yayınları, İstanbul.
- TEZİÇ, Erdoğan. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*, Gerçek, İstanbul.
- WHEARE, K. C. (1947). *Parliaments and Politics*, St. Clements Press, London.